

פירי פירות

ראשי הפרקים

- א. הקדמה
- ב. פירות ופירי פירות של נכסי מלוג
- ג. שיטת תוספות
- ד. שיטת הרי"ף
- ה. שיטת הרא"ש
- ו. חידושו של הב"ש בשיטת הרי"ף
- ז. הסבר הישועות יעקב ברי"ף
- ח. הבנת הבית מאיר ברי"ף
- ט. ראיית רעק"א למסקנת הבית מאיר
- י. סיכום

א. הקדמה

בנישואין מתחייב הבעל בעשרה דברים וזוכה בארבעה, כפי שמונים אותם הרמב"ם (אישות יב,א) והמחבר. בין הדברים בהם הוא זוכה מצויים פירות נכסי צאן וברזל, ופירות נכסי מלוג.

הנכסים הנישומים בכתובה הם הנקראים נכסי צאן ברזל, ולבעל יש בעלות כלשהי בנכסים אלו, וההגבלה על מכירתם בידי הבעל או חיוב השבתם לאשה כשהם בעין, הם מטעם של שבח בית אביה, ולא מטעם בעלותה עליהם. בהגדרת הבעלות הזו לא נעסוק במאמר זה.

לעומתם, נכסי מלוג הם הנכסים שהכניסה איתה האשה ולא נישומו בכתובה (או שנפלו לה בירושה, מתנה וכדו' לאחר הנישואים), ואינם באחריותו, שהרי לא נישומו, ואם פחתו – פחתו לה, ואם הותירו – הותירו לה וכו'. המשותף לשניהם הוא שחכמים תיקנו שהבעל אוכל פירות נכסיה, כמבואר בכתובות (מז,ב) – "ת"ר תיקנו מזונותיה תחת מעשי ידיה ופירקונה תחת פירות, וקבורתה תחת כתובתה, לפיכך בעל אוכל פירות". והובא ברמב"ם (אישות כב,ז): "כל נכסים שיש לאשה בין נכסי צאן ברזל בין נכסי מלוג, הבעל אוכל כל פירותיהן בחייה ואם מתה בחיי בעלה – יורש בעלה הכל".

במסכת כתובות (עט,ב) הגמרא מסייגת תקנה זו ומלמדת שלבעל אין קנין מוחלט בפירות – אין הם כשאר רכוש, והתנובה הכלכלית שירוויח מפירות אלו לא הוקנתה לו במסגרת התקנה "פירא תקינו ליה רבנן. פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן וכו'"

במאמר זה ננסה, בעז"ה, לעמוד על הגדרת מהות התקנה ומתוך כך ננסה להבין מדוע ומתי אין לבעל זכות בפירי פירות, מה נחשב פירות ומה פירי פירות, לשיטות הראשונים השונות. ובעיקר נתמקד בהבנת דעת הרי"ף בדברי האחרונים, כשהדיון יסוב סביב חידושו של הב"ש בדעת הרי"ף, חידוש שיש לו השלכות מעשיות נרחבות.

ב. פירות ופירי פירות של נכסי מלוג

בכתובות (עט,א):

א"ר זירא א"ר אושעיא אמר ר' ינאי, ואמרי לה אמר ר' אבא א"ר אושעיא א"ר ינאי: הגונב ולד בהמת מלוג – משלם תשלומי כפל לאשה. כמאן? לא כרבנן ולא כחנניה! דתניא: ולד בהמת מלוג – לבעל, ולד שפחת מלוג – לאשה; וחנניה בן אחי יאשיה אמר: עשו ולד שפחת מלוג כולד בהמת מלוג! אפי' תימא דברי הכל, פירא תקינו ליה רבנן, פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן.

ולד בהמת מלוג הרי הוא בכלל פירות השייכים לבעל. בפשטות היינו מצפים שאם הולד שייך לבעל, הרי כשנגנב ונמצא הגנב – הבעל הוא שיזכה בכפל. בסוגיא מבואר שהכפל אינו בכלל פירות, והאשה היא שתזכה בו.¹ הכפל אינו פרי ישיר של הבהמה. חלב, צמר, בשר לשחיטה, כח עבודת הבהמה – הם פירות שהבעל אוכל מתקני"ח. ההתייחסות לכפל היא כאל נספח לא הכרחי של הבהמה. בלשון הגמרא – הכפל הוא פירי פירות אותם לא תיקנו לבעל. הראשונים נחלקו בהגדרה זו של פירי פירות, ומדוע לא נכללה בתקנה, ולהבנת דבריהם יש להקדים את דברי המשנה לקמן בריש פרק הכותב (פג,א):

¹ מפשט הסוגיא נראה שהכפל בו זוכה האשה הוא רק התוספת על הקרן. אך הקרן עצמה, דמי הולד, שייכים לבעל. אמנם בלשון הגמרא אין הוכחה ברורה לכך, אך מרש"י ניתן לדייק שכל התשלום, הקרן והקנס, שניהם לאשה. שכן פירש בד"ה תשלומי כפל לאשה וז"ל: "ולא לבעל..." ולכאורה תוספת זו מיותרת, להדיא כתיב תשלומי כפל לאשה. ונראה דלמד, שהכל הולך לאשה ולא לבעל, ואף שדבריו כאן הם רק בהו"א של הגמרא, יתבאר לקמן שאף למסקנה סבר כן.

הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיד – הרי זה אוכל פירות בחייה, ואם מתה – יורשה. אם כן, למה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיד? שאם מכרה ונתנה – קיים.

כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיד ובפירותיהן – הרי זה אינו אוכל פירות בחייה, ואם מתה – יורשה; ר' יהודה אומר: לעולם אוכל פירי פירות, עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסיד ובפירותיהן ובפירי פירותיהן עד עולם.

ובגמרא שם (עמוד ב)

תנו רבנן: אלו הן פירות, ואלו הן פירי פירות? הכניסה לו קרקע ועשתה פירות – הרי הן פירות, מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות – הרי הן פירי פירות.

רבנן ור' יהודה נחלקו רק על לשון הבעל בהסתלקות מפירי פירות – האם צריך להזכיר בפירוש גם את הפירות וגם את פירי הפירות, אך הסכימו על עצם הדין שיש לו זכות אכילה גם בפירות וגם בפירי פירות. הראשונים בסוגיין נתקשו בסתירה זו, שבדף עט מבואר שאין הבעל אוכל פירי פירי פירות, ואילו בדף פג מבואר להדיא שגם פירי פירות תקינו ליה רבנן.

ג. שיטת תוספות

תוס' על אתר (ד"ה פירי דפירא) תירץ שודאי פירא דפירא הרי הם בכלל התקנה של אכילת פירות, אלא שונה תשלום הכפל מסתם פירי פירות, כי הוה דבר "דאתי מעלמא". כשחכמים תיקנו לבעל פירות, הכוונה היתה שהבעל יהנה מכל מה שהנכסים מניבים באופן רגיל. מקרה שבו בהמה תיגנב והגנב ימצא וישלם כפל לא נכלל בתנובה הרגילה ממנה נהנה בעל הבהמה. רווח כזה הוא מקרי, ו"חיצוני" לבהמה.

בסברת תוס' נראה לומר שדומה למה שמצינו בפרק המפקיד (לד, א) גבי שומר שיכול להפטר מתשלום על ידי שבועה אך שילם ולא רצה להשבע, ואם נמצא הגנב זכה השומר בכפל, ומבארת הגמרא שבעה"ב הקנה את הבהמה לכפילה לשומר בזמן משיכתה: "אמר רבא, נעשה כאומר לו, לכשתגנב ותרצה ותשלמני הרי פרתי קניוה לך מעכשיו..." ומקשה ר' זירא, א"כ יזכה גם בוולדותיה למפרע, ומחלקת בין כפל לגיזות וולדות: "שבחא דאתא

מעלמא עביד איניש דמקני, שבחא דמגופה לא אתי איניש ומקני". רואים שיש הבדל מהותי בין רווח צפוי וטבעי מבהמה לבין רווח צדדי ומקרי, שבא בעקיפין באופן לא צפוי ולא רצוי (כשהבהמה נגנבה). והיינו דברי תוסי' שחכמים לא תיקנו לבעל אכילת פירות הכוללת גם רווחים צדדיים ומקריים שאינם תנובה טבעית ורצויה של הבהמה. ולהכי פירי דפירא כזה ככפל – לא תקינו ליה רבנן.²

משא"כ הנידון בריש פרק הכותב, שם המדובר על פירא דאתו מגופא "מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות – הרי הן פירי פירות". זו הדרך הסבירה והרגילה של שימוש בפירות. ובדומה לכך בבהמה – ולד ולד בהמת מלוג, נחשב כפירא דפירא שזוכה בו הבעל. שהרי ברור שלכל ולד בהמה (פירא) יוולד ולד נוסף (פירא דפירא) – והוא שבח דאתי מגופא.

בהסבר זה נתקשה תוסי'. בלשון הגמרא משמע שדוקא כפל של ולד בהמת מלוג – שייך לאשה. אבל כפל של בהמת מלוג עצמה יהיה שייך לבעל, שכן כפל זה הוא פירות נכסי מלוג, ואע"ג שזהו שבח דאתי מעלמא – סו"ס הוי פירות ולא פירי פירות. וא"כ הדין מפליא שכפל בהמת מלוג, שגופה שייך לאשה – ישולם לבעל, ואילו כפל הולד שגופו שייך לבעל – ישולם לאשה?

ומתרץ ריב"ן – לשון הגמרא באה ללמדנו בק"ו לבהמת מלוג עצמה. כל דבר שנחשב כשבח דאתא מעלמא נכלל בגדר פירא דפירא ששייך לאשה ולא לבעל. וא"כ אם כפל הולד שייך לאשה, כ"ש שכפל האם שייך לאשה.

אם כן תוספות מגדיר פירות לעומת פירי פירות בהבדל שבין רווח טבעי וצפוי לבין רווח מקרי וצדדי, בין אם מדובר בתנובה ישירה מנכסי המלוג, ובין אם מדובר ברווח בדרך מסחר, או תולדה – כל מאי דאתא מגופא הוה פירא, ואפילו אם עבר גלגולים הרבה.

לשיטתם הביטוי פירא דפירא פירושו בעצם כל מאי דאתא מעלמא.³

² ועיי' בברכת שמואל ליבמות סימן יט ס"ק ב שם מגדיר בשם ר' חיים שכדי לזכות בכפל אין צורך להיות בעלים על החפץ, אלא בעינן שתהיה זיקה בין התובע לממון רק כדי ליצור אפשרות לטעון, ולהחשב בעל דין – אך אין הכרח לומר שהזוכה בכפל הוא הבעלים על החפץ.

³ בדומה לכך מסביר האב"י עזרי בהל' חובל ומזיק (ד, כא).

סיכום הדינים העולים משיטת תוספות:

- כפל ולד בהמת מלוג – שבח דאתי מעלמא, נחשב כפירא דפירא דלא תקינו ליה רבנן ושייך לאשה.
- כפל בהמת מלוג⁴ – למסקנת תוס' גם נחשב כפירא דפירא, דאתי מעלמא (ריב"ף).
- ולד ולד בהמת מלוג – שבח דאתי מגופא, ושייך לבעל. פירי פירות נכסי מלוג שדינם כפירות.
- מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות – הרי הן פירי פירות, ככל שבח דאתי מגופא ושייכים לבעל כפירות נכסי מלוג.

ד. שיטת הרי"ף

הרי"ף בסוגיא (לח,א מדפי הרי"ף) גם מתקשה בסתירה שבין הסוגיות, ומתרץ באופן אחר מתוס'.

אמר רבי זירא וכו' הגונב ולד בהמת נכסי מלוג משלם תשלומי כפל לאשה לדברי הכל מאי טעמא פירא תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן.

ואי קשיא לך הא דתנן ר' יהודה אומר לעולם הוא אוכל פירות וכו' ות"ר אלו הן פירות ואלו הן פירי פירות הכניסה לו קרקע ועשתה לו פירות הרי הן פירות מכר פירות ולקח בהן קרקע ועשה פירות הן הן פירי פירות דאלמא יש לבעל פירי פירות והכא אמרינן פירי תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן –

לא קשיא. שאני הכא דקא שקיל ליה לפירא גופיה ומש"ה לא שקיל ליה לכפל דה"ל פירא דפירא אבל היכא דזבין ליה לפירי וזבין בהו ארעא אי לא שקיל לפירא אשתכח דלא שקיל לא פירא ולא פירא דפירא הילכך שקיל להו פירא דפירא, דבמקום פירא קיימי.

בהבנת דבריו וסברתו נחלקו האחרונים. בפשטות נראה שהחלוקה בין פירות לפירי פירות נובעת ממהות התקנה. חכמים תיקנו שבעל יאכל פירות, ותקנה

⁴ בגמרא ב"ק (פט,א) – "אמר רבא הלכתא טובת הנאה לאשה, ואין הבעל אוכל פירות. מ"ט, פירא תקינו ליה רבנן, פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן" וגם שם פירשו תוס' דהיינו במילי דאתו מעלמא, וא"כ כפל וטובת הנאה לענייננו שוים הם בהגדרה כשבחא דאתי מעלמא, אף שלעניינים אחרים שונים הם בדיניהם.

זו חייבת לבוא לידי מימוש בפועל. הבעל זוכה בפירות לאכילה. בכל מצב בו מסיבה כלשהי הבעל אינו יכול להנות בפועל מהפירות, הוא זכאי לממש את זכותו זו גם בפירי פירות. אכן, במצב שבו הוא נהנה בפועל מאכילת הפירות, פירי הפירות לא נתקנו לו, ושייכים לאשה. ועל פי יסוד זה, הבינו כל הראשונים בדעת הרי"ף שולד בהמת מלוג שייך לבעל – שהרי הולד הוא מפירותיה של הבהמה. ואילו ולד ולד בהמת מלוג שייך לאשה, שכן הוא כבר שייך לשלב שני של הרווח מהבהמה, שלב שלא כלול בתקנת חכמים לבעל – פירי פירות.

לכן בסוגייתנו, העוסקת בכפל ולד בהמת מלוג, אין הבעל זכאי בפירי פירות, שכן הוא נהנה מהולד עצמו,⁵ ובכך כבר באה תקנת חכמים לידי מימוש "שאני הכא דקא שקיל ליה לפירא גופיה". פירי תקינו ליה פירא דפירא לא תקינו ליה. אבל בפרק הכותב המדובר הוא שלקח את פירות השדה (פירא), וקנה בתמורתם קרקע. קרקע אינה ניתנת לאכילה, ובעצם תקנת חכמים לבעל לא ממומשת בפועל. "אי לא שקיל לפירא אשתכח דלא שקיל לא פירא ולא פירא דפירא". במצב זה, הרווח הראשוני שאמור להיות מנכסי המלוג כאילו בטל, והשלב השני של הרווח (פירא דפירא) הופך להיות השלב הראשון. בכהאי גוונא תקינו ליה גם פירא דפירא, והפירות שיצמחו מקרקע זו שייכים לבעל ולא לאשה.

סיכום הדינים העולים משיטת הרי"ף:

- כפל ולד בהמת מלוג – נחשב כפירא דפירא דלא תקינו ליה רבנן ושייך לאשה מכיון שאינו הרווח הישיר מנכסי המלוג, אלא שלב שני של רווח שאינו כלול בתקנה.
- כפל בהמת מלוג – שייך לבעל, שכן הוא רווח ישיר מנכסי מלוג. פירא דתקינו ליה.
- ולד ולד בהמת מלוג – פירי פירות נכסי מלוג ושייך לאשה דלא תקינו ליה רבנן, כיון שהוא רווח לא ישיר, אלא רווח היוצא מרווח.
- מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות – נחלקו האחרונים בדעת הרי"ף לגבי מעמד הקרקע במקום שתקינו ליה את פירי הפירות, וכדלקמן.

⁵ ומדבריו נראה פשוט שלא כפי שדייקנו לעיל בהערה 1 בדעת רש"י. לפי הרי"ף הגנב ישלם את הקרן לבעל, ורק הקנס, הכפל ילך לאשה.

ה. שיטת הרא"ש

הרא"ש חילק בין הסוגיות בדומה לתוס', דהבדל יש בין שבח דאתא מעלמא לבין שבח מגופא, וכמו"כ מביא את ריב"ן הנ"ל. אך מוסיף ומקשה על דברי הרי"ף בנוגע לולד ולד בהמת מלוג, שס"ל לרי"ף ששייך לאשה, ותמה ע"כ:

ולא מסתברא כלל הכי דכיון דולד דידיה הוא ואי בעי שחיט ואכיל ליה דלהוי ולד דידיה ומסתבר כשינויא קמא.

אם לבעל יש זכות מוחלטת בולד בהמת מלוג, עד כדי כך שיכול לשחטו, הכיצד יתכן להפקיע ממנו את ולד ולד הבהמה במקום שלא שחט את הולד. ולכן פירש שהחילוק הוא בין שבח דאתא מעלמא לבין שבח דאתא מגופא, ומובן מדוע ולד ולד שייך לבעל ולא לאשה.

אך לכאורה, קושיית הרא"ש יכולה להשאל על דין הגמרא עצמה, שכפל ולד בהמת מלוג שייך לאשה. והרי אם יכול לשחוט את ולד הבהמה משמע ששייך לבעל לגמרי, כפי שהקשה הרא"ש על הרי"ף. וא"כ מהיכ"ת להפקיע מידי הבעל את זכותו לכפל במקום שהולד נגנב. וכן הקשו תלמידי רבנו יונה (מובא בשטמ"ק) בסוגיא:

... ומכל מקום קשיא ליה למורי... מ"ט אמרו שלא יזכה הבעל בכפל כיון שהולד שלו ויכול לשחטו ולמוכרו. ונראה לי דטעם הדבר משום דנהי שיכול לשחטו, אפילו הכי כל זמן שלא נשחט או לא נמכר, עדיין יש לאשה זכות בו: שאם מתה האם היינו מעמידים הולד במקום האם. וכיון שיש לה (לאשה) סמך בו – אמרו שהכפל שלה.

תירוצם על הקושיא נסוב על דברי בה"ג המובאים ברא"ש שם:

כתב בעל הלכות גדולות והיכא דמתו אימותיהן ולדות דכל חד וחד במקום אימיה קאי.

רואים להדיא שלמרות שהולד שייך לגמרי לבעל, עדיין יש לאשה זיקה/שעבוד/ סמך בולד, היכא שהבהמה עצמה מתה. ומכח זיקה זו הפקיעו את כפל הולד מזכות הבעל לידי האשה.⁶

⁶ בשו"ת רעק"א חלק ב צה תירץ השואל ע"פ שיטת הרמ"ה דגם בולד בהמת מלוג אין הבעל יכול למכור והמכר בטל משום שבח בית אביה, ויאוש דבעל לא מהני אי יאוש כדי קונה (כשם שאין יכול למכרו). א"כ אה"נ לשיטת הרי"ף אין הבעל יכול לשחוט את הולד ולק"מ.

גם בדעת הרא"ש נחלקו האחרונים למי שייכת הקרקע במקום שקנה אותה מפירות נכסי מלוג, וכדלקמן.

בדעת הרי"ף נראה לומר שבאמת הגדרת אכילת פירות של הבעל אינה הגדרה קניינית ממונית בפירות, אלא שחז"ל הקנו לו זכות אכילת פירות משבאו לעולם – וזכות זו אינה דומה להגדרת קנין פירות כקנין הגוף דמי, כי אין לו קנין פירות כלל אלא רק זכות אכילה. ממילא תקנת הפירות המוגדרת כרווח ביתא, מגבילה את הבעלות על הפירות דוקא לאכילה ולא לרווח ממוני. ולפי זה מובן מדוע אף שהבעל רשאי לאכול ולשחוט את הולד, ולד הולד אינו שייך לו אלא לאשה כי בכל זאת הוא פד"פ.

ובאופן זה ניתן גם לתרץ את קושיית תלמידי רבנו יונה על הרא"ש עצמו, שאכן הולד נשחט על ידי הבעל, אך הכפל של הולד שייך לאשה, כי זכותו של הבעל בפירות היא זכות אכילה ולא זכות קנין רגיל. יסוד זה מבואר באור שמח הלכות רוצח (ב,טו).⁷

ו. חידושו של הב"ש בשיטת הרי"ף

הב"ש (פה, ס"ק לח) למד מדברי הרי"ף שבמקום בו הבעל אינו נהנה מהפירות וזכאי לכן בפירי הפירות (כמו בפרק הכותב, כשקנה קרקע) – אין המשמעות שחכמים תיקנו לו להרוויח פעמיים, גם את הפירות וגם את פירי הפירות. אלא שהפירות, הקרקע שקנה, חוזרות להיות של האשה – כדן כל נכסי מלוג, וממילא פירותיה של קרקע זו שייכים לאשה, והם הנקראים פירי פירות שתיקנו לבעל.

...גם נשמע מהרי"ף, אם הבעל מוכר הפירות ולקח קרקע אז הקרקע שייך לה ואין לו אלא הפירות כי הפירות לא תקנו חז"ל אלא לריוח ביתו ולא לקנות קרקע:

נימוקו של הב"ש לחידושו – תקנת חכמים היתה לרווח ביתה, שהבעל יוכל לספק מזונות המשפחה ברווח. התקנה לא נועדה לכך שהבעל ייעשה סחורה בפרתו של חבירו, ימכור וירוויח תשואה וכו'. לכן התקנה בעצם מסוייגת – רק למקום שהבעל אוכל פירות מנכסי האשה. כל רווח שהוא מעבר לתקנה

⁷ עיין גם באבי עזרי, אישות (כג, ג) וז"ל: ומוכח מזה דכל דין הפירות הוא רק דין שהבעל אוכל פירות, ואין זה שנעשו הפירות שלו כמו ששייך מעשה ידיה לבעל, שנעשו ממונו של הבעל, אלא שהדין הוא שהבעל אוכל פירות, ורק באופן שיש רווח ביתא וכו'.

בסיסית זו שייך לאשה. ובלשון רש"י (פ,ב) רווח ביתה מוגדר: "שיכניס הפירות לביתו ויהיה מזון הבית מצוי, וייטיב לה".

ההפלאה (סיי פה ס"ק יט) מכריח את שיטת הבי"ש ברי"ף מגמרא בפרק הכותב (פד,ב) שדנה בבעל שהסתלק מנכסי אישתו בלשון "דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירי פירותיהם" האם אוכל פירות, ולכאורה בפשטות שיטת הרי"ף דלבעל זכות בפ"פ רק כשאינו אוכל פירות לא ברורה האיבעיא, דלבעל עקרונית אין זכות בפ"פ רק במקרה של הסתלקות וממ"נ אם אוכל פירות אין צריך להסתלק מפ"פ דלא תקינו ליה, ואם צריך להסתלק מפ"פ מוכח שהסתלק מפירות. וכן הקשה ההפלאה שם ותירץ ששיטת הרי"ף ע"כ היא כהבנת הבי"ש שגם כשאוכל פירות ומשייר ובשיר קונה קרקע חוזר הקרקע לדין נ"מ ואוכל הבעל פירות שהם נקראים פ"פ ויש לו להסתלק מהם אם ירצה אף אם אוכל פירות.⁸

את סברת הבי"ש ניתן לפרש בשני כיוונים:

א. כשחכמים תיקנו פירות לבעל בנכסי מלוג הם סייגו מתחילה את התקנה, באופן שלפי מעשיו של הבעל יקבע מה הוא אוכל מהפירות. ברצותו יאכל פירות מנכסי המלוג, וברצותו ימכור את הפירות ויקנה קרקע,⁹ ומשעשה כן – הקרקע עצמה הופכת לנכסי מלוג, ופירותיה (המכונים פירא דפירי) הם הם פירות נכסי מלוג. כך כנראה הבין בספר ישועות יעקב את דברי הבי"ש, וכפי שיתבאר.

ב. גם כשחכמים תיקנו פירות לבעל, אין המדובר בבעלות קניינית גמורה. לאשה יש זיקה ממונית לנכסים, וזכות מסויימת בהם. מכיון שכך, במקום שהבעל אינו אוכל פירות אלא קונה קרקע, אותה הזכות של האשה מתממשת, והקרקע הופכת לנכסי מלוג גמורים. ובדומה לדברי תלמידי רבנו יונה המובאים בשטמ"ק לסוגיא, שהובאו לעיל. אי"כ לפי דרך זו, אין המדובר בצמצום התקנה מראש על פי רצונו של הבעל, אלא בהפקעת זכותו בפירות לטובת זכותה של האשה, שקיימת היתה כל הזמן בפירות.

⁸ אמנם בחידושים (ד' פד ד"ה איבעיא להו) תירץ לשיטת הרי"ף דאה"נ מדובר שלא סילק עצמו מפירות ואעפ"כ הוצרך להסתלק מפ"פ לעניין שתוכל למוכרם כמו ש"בנכסייך" זה לעניין מכירתם, כך בפ"פ, ומ"מ פ"פ אינם בכלל "בנכסייך" דלא גרעו מנכסים שנפלו לאחר מכן שלא מועיל "בנכסייך" כך אינה יכולה למכור פ"פ בלי הסתלקותו המפורשת.

⁹ וצ"ע לכאורה איך חל המכר אם לא הקנו לו לסחורה וצריך לומר דלא גרע מנכסים שנפלו לה שאין עושים פירות דימכרו וילקח בהם קרקע ויאכל פירותיהם, כמבואר בגמ'.
141

א"כ לדינא, עפ"י הבי"ש בדעת הרי"ף.

- מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות – הקרקע עצמה שייכת לאשה, ופירותיה נקראים פירי פירות, השייכים לבעל כפירות נכסי מלוג.

לכאורה מלשונו של הבי"ש נראה שאת חידושו זה כתב דוקא אליבא דהרי"ף, שהרי כתב "גם נשמע מהרי"ף... ולדעתו הרא"ש יחלוק על חידושו זה ויסבור כבעלי התוס' שהקרקע שייכת לבעל ככל שבח דאתי מגופא.

אמנם הקרבן נתנאל (סימן ו אות ר) הביא את לשון הבי"ש והעיר: "לא ידעתי מאי רבותא (דוקא בדעת הרי"ף), הא כו"ע מודו בזה, דברייתא ערוכה היא לקמן בפרק הכותב". הרי שהבין שזכות האשה בקרקע זו שנקנתה מפירות נכסי מלוג לא נובעת מחילוקו של הרי"ף בין רווח ישיר לבין רווח היוצא מרווח, שכן לדעתו גם הרא"ש שחילק בין שבח הבא מגופא לבין שבח דאתא מעלמא – סובר שהקרקע שייכת לאשה. א"כ יש להבין מדוע באמת לא תחשב קרקע זו ככל שבח דאתא מגופא ותהיה שייכת לבעל. ויתבאר לקמן בדברי הבית מאיר.

ז. הסבר הישועות יעקב ברי"ף

הישועות יעקב (סיי פה הפירוש הארוך ס"ק יב), מבאר מהיכן הוציא הבי"ש את חידושו בדעת הרי"ף. לדעתו, הבי"ש דייק כך דוקא מדברי הרא"ש: לגבי ולד בהמה סובר הרי"ף ששייך לאשה, והקשה מ"ט הרי יכול לשחוט את הולד כנ"ל. ולכאורה קושיא זו יכולה להשאל גם על דינו הנוסף של הרי"ף גבי הלוקח קרקע מפירות נכסי מלוג, שהקרקע שייכת לאשה ופירותיה לבעל. והרי בקרקע זו הבעל לכאורה הוא בעלים גמורים (שכן עומדת היא במקום פירות נכסי מלוג), וא"כ ממילא פירותיה של הקרקע שלו הם. וכמו כן היה ראוי להקשות מ"ט הגמ' מכנה פירות אלו בשם פירא דפירא – הרי הם פירותיו שלו ממש.

ומכך שהרא"ש לא הקשה קושיות אלו על הרי"ף – מוכח שהבין (הרא"ש) שהרי"ף סובר שהקרקע אכן שייכת לאשה. ולכן לא שייך להקשות שהקרקע היא של הבעל. כי היא באמת לא של הבעל. וכמו"כ ל"ש להקשות על הכינוי "פירי פירות", כי זה אכן רק כינוי כדי להבהיר על איזה פירות מדובר – אך מעמדם באמת הוא של פירות נכסי מלוג. כך דייק הבי"ש, לפי הישועות יעקב.

אמנם, אם זהו הדיוק, אפשר לדחות דין מחודש זה, ולומר שעיקר כוונת הרי"ף היתה לתרץ את ההבדל בין וולד וולד בהמת מלוג¹⁰ ששייך לאשה לבין פירא דפירא של נכסי מלוג (על ידי מכירת קרקע) ששייך לבעל. ובזה חילק הרי"ף דשאני התם (בקרקע) דאינו אוכל פירות וכנ"ל – ועל זה הקשה הרא"ש את קושייתו על וולד וולד. אם כן העובדה שהרא"ש לא הקשה על קרקע אינה מוכיח כלום – שכן עיקר החידוש של הרי"ף הוא בולד וולד שכיון שאוכל את הולד (פירא) לא מגיע לו וולד וולד (פירא דפירא), וע"ז שייך להקשות. אבל בקרקע הרי הדין הוא שהבעל אוכל פירותיה, א"כ אכן הקרקע שייכת לו, וגם אוכל פירותיה, ואין מה להקשות.

לדינא א"כ סובר הישועות יעקב, בדעת הרי"ף, שבקנה קרקע מפירות נכסי מלוג – גם הקרקע וגם פירותיה שייכים לבעל. וחולק על הב"ש.

ח. הבנת הבית מאיר ברי"ף

הב"ש חידש שהקרקע שנקנתה בפירות נכסי מלוג חוזרת להיות בעצמה נכסי מלוג ושייכת לאשה (לדעת הרי"ף). בבית מאיר (פה, טז), הבין שהב"ש סבר שגם הרא"ש מודה לרי"ף בכך. והסיק זאת הב"ש מכך שהרא"ש הקשה את קושייתו כיצד וולד וולד שייך לאשה, הלא יכול היה לשחטו. ולכאורה היה יכול להקשות הרא"ש על עצם הדין של הקרקע – אם יכול לאכול פירות נכסי מלוג, הכיצד הם חוזרים להיות של האשה בזמן שמכרם וקנה בדמיהם קרקע. ומכך שהרא"ש לא הקשה כן, למד הב"ש שהרא"ש מודה שבקרקע הדין שונה מולד וולד, והיא שייכת לאשה ולא לבעל.

ולגוף הקושיא – למה באמת הרא"ש הודה לרי"ף בנוגע לקרקע והקשה עליו בנוגע לולד וולד – מדוע אכן הקרקע שייכת לאשה, למרות שהבעל יכול היה לאכול פירות כפי הדין בולד וולד, תירץ הב"ש שפירות נתקנו רק משום רווח ביתא – ולקנות קרקע בתמורה לפירות נכסי מלוג, אינו נחשב רווח ביתא. וז"ל הב"ש:

כי הפירות לא תקנו חז"ל אלא לריוח ביתו ולא לקנות קרקע.

תוספת זו בלשון הב"ש מעידה על הבנתו שהרא"ש לא פליג על הרי"ף בנוגע לקרקע, וכן חולק בנוגע לולד וולד – ולכך היה צריך לחלק ביניהם.

¹⁰ כך כותב הישועות יעקב. אם כי הרי"ף באמת דן בהבדל שבין כפל וולד בהמת מלוג לבין קרקע. ודוק.

הבית מאיר עצמו חולק על הבנת הב"ש ברי"ף. לדעתו תקנת אכילת פירות לרווח ביתא מגבילה רק את שימוש הבעל בפירות לענין מכירת הקרקע לפירותיה לשנים מרובות, כדין הגמרא ומזכה את הבעל להנות מאכילת פירות לעולם. ובמצב שבו הפך את הפירות לקרקע, ואינו יכול להנות מאכילתם, זכאי הוא לאכילת פירי פירות במקום אכילת הפירות אותם הפסיד. מיהו הפירות היינו הקרקע עצמה שנשארת בבעלותו ומבאר הב"מ שהרי"ף מתרץ את ההבדל בין וולד וולד ששייך לאשה לבין פירות קרקע שנקנתה בפירות נכסי מלוג דהם לבעל. והוקשה לרי"ף מדוע שגם פירות אלו לא יהיו לאשה, כדין וולד וולד דאע"ג דאתיא מחמתיה, שייכים לאשה. ותיירץ דשאני קרקע מהולד. וולד בהמת מלוג הבעל אוכל פירות (גיזותיה, חלבה) וממילא כבר זכה ברווח ביתא. בקרקע (שנקנתה מפירות מלוג), אין לבעל אכילה בפועל, וכאילו נתבטלה תקנת חכמים שיאכל פירות, לכן זכאי בפירותיה.

א"כ לדינא, עפ"י הב"מ בדעת הרי"ף

- מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות – הקרקע עצמה שייכת לבעל, ופירותיה נקראים פירי פירות, השייכים גם הם לבעל כפירות נכסי מלוג.

בלשונו של הרי"ף עצמו קל להבין כך, שהרי כתב: "אבל היכא דזבין ליה לפירי וזבין בהו ארעא אי לא שקיל לפירא אשתכח דלא שקיל לא פירא ולא פירא דפירא. הילכך שקיל להו פירא דפירא, דבמקום פירא קיימי." אין כוונתו שמאחר ומקבל את פירי הפירות, הפירות עצמם חוזרים לדון נכסי מלוג, אלא שפירי הפירות מממשים את תקנת חכמים שבדרך כלל מתממשת בפירות. אך ברור שהפירות עצמם, היינו הקרקע, נשארו ברשותו של הבעל.

ט. ראיית רעק"א למסקנת הבית מאיר

בדברי תוס' הנ"ל שודאי פירי פירות נכללו בתקנת חכמים והוכיחו כן מהסוגיא בריש הכותב, מעיר רעק"א שהוכחת תוס' אינה מדין המשנה והברייתא שהבעל אוכל פירי פירות, דהתם המדובר כשהבעל הסתלק מהפירות, ולכן אוכל פירי פירות, אלא מהמשך סוגיית הגמרא הנ"ל בדף פג. וז"ל הגמ':

איבעיא להו: כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירי פירות, מהו שיאכל פירות? מפירי פירות סליק נפשיה, מפירי לא סליק נפשיה, או דלמא מכל מילי סליק נפשיה?

ולכאורה ספק הגמרא קשה. עצם העובדה שהבעל הסתלק מפירי הפירות מוכיחה שהפירות לא היו שלו, שהרי במקום שהבעל אוכל פירות, אינו אוכל פירי פירות. פירא תקינו ליה, פירא דפירא לא תקינו ליה. ומה מקום יש להסתפק בכך. ומדחזינן שבכל זאת הגמרא הסתפקה האם כשנסתלק מפירי פירות, הסתלק גם מהפירות עצמם, מוכח בגמרא שיש מציאות שבה גם הפירות וגם פירי הפירות לבעל. ומוכרחים לבאר שזהו בכה"ג שמכר את פירות נכסי המלוג, וקנה בהם קרקע, שאז הן הפירות והן פירי הפירות לבעל, דאל"כ הרי הדין פשוט שפירא תקינו ליה ופירא דפירא לא תקינו ליה. אי"כ רעק"א הבין בתוס' (ובפשטות גם בדעת הרי"ף והרא"ש עיי"ש) – כמסקנת הבי"מ (והישועות יעקב) בדעת הרי"ף ונגד דינו של הבי"ש.

אכן בעל ההפלאה (כדלעיל) ביאר שהבי"ש למד את דינו ברי"ף מאיבעיא זו גופא, הפוך מדברי רעק"א. ופירש, שמאחר וספק הגמרא לכאורה מיותר, שכן אם הסתלק מפירי פירות פשוט שהסתלק גם מהפירות, דאל"כ לא היה צריך להסתלק וכנ"ל – צריך לומר שהמדובר היכא שמכר הבעל את פירותיו וקנה קרקע, והקרקע הופכת לנכסי מלוג, ולכן צריך היה הבעל בפירוש להסתלק מפירי הפירות. בלא הסתלקותו היה זוכה בהם ככל דין פירות של נכסי מלוג. וזו גופא הוכחת הבי"ש בדעת הרי"ף. (ולפי זה צריך לבאר שהמושג פירי פירות בגמרא אינו בדוקא פרי הנולד מפרי, שהרי בעצם מדובר בפירות נכסי מלוג, המכונים פירי פירות כדי להבהיר שהמדובר בתולדה מהפירות).

י. סיכום

נידון זה של הבי"ש נוגע למעשה כמעט בכל מקרה של נישואים, שכן מצוי ביותר שהבעל ימיר את פירות נכסי המלוג בהשקעה חדשה. הדבר נוגע גם לדמי שכירות הבתים שהכניסה לו אשה, ולעוד דוגמאות. לפי הבי"ש הדין הוא שהבעל נהנה רק מהשלב האחרון של תנובת נכסי המלוג, כל השלבים האמצעיים נשארים כדין נ"מ בבעלותה של האישה. אך הראינו שהרבה מגדולי האחרונים לא למדו ברי"ף כבי"ש וס"ל שהקנינים מפירות נ"מ שייכים לבעל בהחלט כדין הפירות.

הגרייב זולטי זצ"ל¹¹ כתב והגדיר את זכות הבעל בפירות נ"מ כקניין פירות בפירות וז"ל "נ"מ לא רק גוף הנכסים שלה, אלא גם הפירות בבעלותה ולבעל יש רק זכות אכילה בפירות שלה, כלומר קנין פירות בפירות אבל גוף הפירות שלה" ולכאורה גם למעשה נקט כך (אף שהנידון שם והראיות אינם הנידונים כאן).

¹¹ בקובץ תורה שבע"פ כב.